

Zajączkowo

Znajdują się tu tajemnicze ruiny gotyckiego kościoła. Po dawnym obiekcie sakralnym pozostały mury obwodowe z dobrze zachowanym portalem, ostatnią mszę odprawiono tutaj w 1834 roku. Wieś wzmiankowano już w 1222 roku, a budowę świątyni p.w. Jana Chrzciciela datuje się na XIV wiek. Można przypuszczać, że przy tej osadzie przebiegał dawny trakt prowadzący z zamku Lipieniek do Ryńska.

Ruiny gotyckiego kościoła z XIV wieku w Zajączkowie (Fot. B.B.)

Ryńsk

Okolo 1,5 km od wsi znajduje się ciekawy obiekt, jakim jest grodzisko dwuczłonowe w kształcie owalu, położone pomiędzy dwoma jeziorami: Szańce i Ryńskie. Na podstawie badań archeologicznych datowane są dwie fazy osadnicze - na 2 połowę XI w. i okres późnego średniowiecza. Być może w tym miejscu znajdował się obronny gród najsłynniejszego jaszczurkowca Mikołaja z Ryńska. Trudno to jednoznacznie stwierdzić, ale rozmiary grodziska sugerują, że musiała być to niezwykle okazała siedziba. Ze źródeł pisanych wiadomo, że Mikołaj wraz z bratem Hanuszem był współwłaścicielem Ryńska i okolic oraz wsi Pulkowo. W sumie posiadali majątek o obszarze 142 łanów chełmińskich (1 łan cheł. = 17,995 ha) i należeli do najzamożniejszej szlachty w Ziemi Chełmińskiej na przełomie XIV/XV wieku.

Kolejnym „niemym” świadkiem tamtych czasów jest gotycki kościół w Ryńsku p.w. św. Wawrzynca. Salowy, murowany z ociosanych polnych kamieni, w górnych partiach i szczytach zwieńczony cegłą obiekt wzniesiono w I połowie XIV wieku. Tak więc fundatorami świątyni mogliby być przodkowie założycieli Związku Jaszczurczego. We wnętrzu z wyposażenia z tego okresu zachowała się granitowa kropielnica i dzwon z minuskułą z XV wieku.

Misa żarna na przykościelnym cmentarzu w Ryńsku (Fot. B.B.)

Gotycki kościół p.w. św. Wawrzynca w Ryńsku (Fot. A.K.)

Nowa Wieś Królewska

W gotyckim murowanym kościele p.w. Jana Chrzciciela, zbudowanym na początku XIV wieku znajdują się dwie kropielnice oraz gotyckie rzeźby z XV wieku pamiętające okres działalności Związku Jaszczurczego. Zaś w odległym o kilka kilometrów Radzynie Chełmińskim rycerze Bractwa Jaszczurczego posiadali do 1408 roku przy kościele parafialnym własną wikarię.

Gotycki kościół p.w. św. Jana Chrzciciela - Nowa Wieś Królewska (Fot. B.B.)

Wydawca:

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
„Vistula- Terra Culmensis
– Rozwój przez Tradycję”
z siedzibą w Stolnie 112, 86-212 Stolno
tel. +48 056 677 09 07, www.lgdvistula.org
e-mail: sekretariat@lgdvistula.org

Przewodnik, sfinansowany z publicznych
środków krajowych i wspólnotowych.

Folder wydany w ramach projektu realizowanego
w zakresie działania
„Pilotażowy Program Leader+” - Schemat II

Nakład: 1000 egzemplarzy
Stolno 2008

Lokalna Grupa Działania „Vistula - Terra Culmensis
- Rozwój przez Tradycję”

Z siedzibą w Stolnie, swym zasięgiem, między Chełmem a Grudziądem obejmuje tereny wiejskich gmin Chełmno, Grudziądz, Lisewo i Stolno, położonych wzdłuż dolnej Wisły w północnej części województwa kujawsko-pomorskiego. Obszar obejmujący ponad 465 km² i zamieszkały przez 26,3 tys. ludzi stanowi znaczną część dawnej Ziemi Chełmińskiej. Bogactwem naturalnym są położone w Dolinie Dolnej Wisły zasoby, w znacznej części będące w granicach Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego. Występują tutaj unikalne gatunki zwierząt i roślin, liczne pomniki przyrody i podlegające ochronie rezerwaty. Wartością historyczną związaną z Ziemią Chełmińską są liczne grodziska, gotyckie kościoły oraz fortyfikacje okalające miasto Grudziądz i Chełmno. Nie brakuje zespołów pałacowo-parkowych, licznych dworców oraz charakterystycznej dla regionu drewnianej zabudowy. Obszar wzbogacają piesze i rowerowe szlaki turystyczne, ścieżki dydaktyczne, gospodarstwa agroturystyczne, oraz plenerowe imprezy promujące tradycje kulinarne regionu.

Projekt i przygotowanie do druku:

RED apple
Agencja Reklamowa

e-mail: biuro@red-apple.pl
www.red-apple.pl

Redakcja tekstów:
Tomasz Budzyński, Robert Gonia

Autorzy zdjęć:
Anna Kaźmierak (A.K.), Beata Budzyńska (B.B.),
Robert Gonia (R.G.)

ISBN: 978-83-926075-1-9

SZLAKIEM
JASZCZURCZEGO
Ś L A D U

Szlakiem „Jaszczurczego śladu”

Zarys historii Związku Jaszczurczego

Od czasów wczesnego średniowiecza na zachodzie Europy wytworzył się wśród rycerstwa zwyczaj zawiązywania towarzystw lub bractw, mających na celu organizację turniejów, zabaw, obronę przed rozbojami. Czasami też takie organizacje miały wybitnie religijny charakter. Zazwyczaj rycerze skupieni w tychże organizacjach zyskiwali aprobatę i przychylność władz państwowych. Tak było w przypadku Towarzystwa Jaszczurczego, zawiązanego 24 lutego 1397 roku. Jego inicjatorami było czterech rycerzy Ziemi Chełmińskiej: bracia Mikołaj z Ryńska i Hanusz z Pułkowa oraz spokrewnieni z nimi bracia Fryderyk i Mikołaj Kitnowscy. Formalnie organizacja, której symbolem stała się srebrna jaszczurka, była bractwem rycerskim, mającym na celu obronę przed bezprawiem z wyłączeniem osoby wielkiego mistrza Zakonu Krzyżackiego. Powszechnie jednak przyjmuje się, że równie ważnym jej zadaniem było przyłączenie Ziemi Chełmińskiej (będącej od 1228 roku pod panowaniem Zakonu Krzyżackiego) do Polski. W czasie istnienia tego związku wyróżnia się dwa zasadnicze okresy. Pierwszy, do 1411 roku, kiedy to związek funkcjonuje za pełnym przyzwoleniem wielkiego mistrza, a działalność założycieli tej organizacji przyczynia się do znacznego osłabienia państwa krzyżackiego w Prusach (wielka wojna polsko-krzyżacka 1409-1411 r.). Drugi okres to czas surowych represji i prześladowań ze strony Zakonu, które to spotkały rycerzy Związku Jaszczurczego po roku 1410. Charakteryzuje się osłabieniem działalności towarzystwa po śmierci czołowych członków, lecz jest to także okres, kiedy to jaszczurkowcy pod koniec lat trzydziestych XV wieku przystępują do tworzącego się Związku Pruskiego.

Lisewo

W miejscowym kościele odbywały się zjazdy rycerstwa Ziemi Chełmińskiej i Pomorza przy udziale wójta krzyżackiego z pobliskiego zamku w Lipienku. Na jednym z takich zjazdów, w październiku 1437 roku, debatowano nad zniesieniem tzw. cla funtowego i podatku litewskiego, zwanego „Wartegeld”. Wśród zgromadzonych wzmiankowani są też członkowie Związku Jaszczurczego: Gunter z Dylewa i Johan Cegenherg.

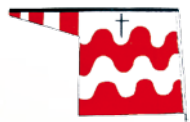
Mikołaj z Ryńska - herbu Rogala (kombinacja rogu bawolego i jeleńskiego na tarczy trójkątnej). Jeden z najsłynniejszych średniowiecznych rycerzy Ziemi Chełmińskiej i współzałożyciel Związku Jaszczurczego. Wśród poddanych państwa zakonnego musiał cieszyć się dużym uznaniem, ponieważ znane są zapisy źródłowe, świadczące o jego udziale podczas rokowań w Kownie (1408 r.). Został on uznany przez Krzyżaków za zdrajcę, kiedy jako chorąży rycerstwa Ziemi Chełmińskiej celowo poddał swój oddział już w pierwszej fazie bitwy pod Grunwaldem. Według niektórych historyków to zdarzenie mogło zaważyć o zwycięstwie strony polskiej.

Jednak obradującym nie udało się dojść do porozumienia z przedstawicielami Zakonu i już prawdopodobnie wtedy podjęto decyzję o wszczęciu bardziej zdecydowanych kroków (na następnym zgromadzeniu, które odbyło

Kościół w Lisewie (Fot. A.K.)

Gotycki świecznik w kościele lisewskim (Fot. A.K.)

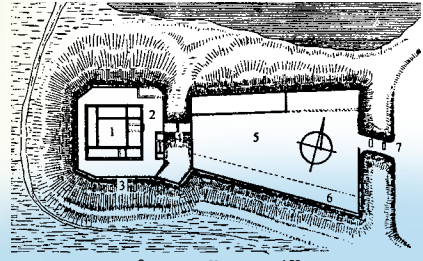
Chorągiew Ziemi Chełmińskiej zdobita w bitwie pod Grunwaldem 15 VII 1410 r.

Gotycka granitowa chrzcielnica XIV w. - kościół w Lisewie (Fot. A.K.)

Lipienek

Ważnym miejscem, mającym związek z historią Towarzystwa Jaszczurczego jest zamek w Lipienku. Patrząc na ruiny porośnięte krzewami i drzewami trudno sobie wyobrazić, że do połowy XIV wieku mieścił się tutaj jeden z najważniejszych ośrodków administracji krzyżackiej na Ziemi Chełmińskiej. Najlepiej zachowanymi elementami zbudowanego na początku XIV wieku zamku, są fragmenty murów obwodowych i piwnica w skrzydle południowym. Ta niegdyś okazała budowla wzniesiona z obrobionych kamieni polnych i cegieł, z trzech stron była otoczona wodami jeziora i bagien. Dostęp był możliwy tylko od strony wschodniej, przez most, a i tutaj przeszkodę stanowiła fosa o szerokości na 20 m i głębokości dochodzącej do 4 metrów. Tutaj w maju 1411 roku ówczesny krzyżacki wódz Lipienka Henryk Hold zaprosił na przyjacielskie śniadanie Mikołaja z Ryńska, jednego z założycieli Towarzystwa Jaszczurczego. Podstępnie zwabionego rycerza związano i następnie przewieziono do Grudziądza, gdzie na rynku miejskim ścięto.

Plan założenia zamkowego (wg C. Steinbrechts): 1 - zamek główny, 2 - miedzymurze, 3 - mur obwodowy zamku głównego, 4 - fosa wewnętrzna, 5 - przedzamcze, 6 - mur obwodowy przedzamcza, 7 - fosa zewnętrzna z filarami mostu

Wnętrze piwnicy zamkowej w Lipienku (Fot. A.K.)

Ruiny zamku w Lipienku (Fot. R.G.)

Gotyckie drzwi do sakramentarium w kościele w Lisewie (Fot. A.K.)

Wieża kościoła w Lisewie (Fot. R.G.)